

Pavel v Arábii (Gal 1,17)*

Petr Mareček

List Galaťanům vznikl uprostřed ostrých teologických sporů, kdy krize, která zasáhla církevní komunity v Galácii, ohrožovala samotnou pravdu evangelia. Pavlův list adresovaný církevním obcím v Galácii zůstává jedním z nejsilnějších prohlášení křesťanské víry, zejména pokud jde o svobodu křesťana od židovského zákona. Z tohoto důvodu bývá někdy označován jako „Magna charta křesťanské svobody“.¹ Jedná se o spis, který patřil od začátku církve k nejznámějším Pavlovým listům. List Galaťanům, jenž je mimořádně zajímavý z mnoha hledisek, je nepochybně velmi důležitým dokumentem z počátků křesťanství. Specifickou zvláštností listu Galaťanům je, že se jedná o list, který je nejbohatší na historické zmínky o povolání a apoštolské činnosti Pavla (Gal 1,11–2,21). V této pro Pavla nezvykle dlouhé autobiografické části popisuje události, které předcházely dramatický zážitek na cestě do Damašku (Gal 1,15–16), tj. jeho dřívější způsob života v židovství (Gal 1,13–14), a které po něm následovaly, tj. cesta do Arábie (Gal 1,17), dvě návštěvy Jeruzaléma (Gal 1,18–20; 2,1–10), pobyt v končinách Sýrie a Kilikie (Gal 1,21–24) a konflikt s Petrem v Antiochii (Gal 2,11–14). Tento dlouhý autobiografický oddíl má co do činění s posílením základní myšlenky, kterou Pavel vyslovil ve verších Gal 1,11–12, které ohlašují téma celé první části (Gal 1,11–2,21): evangelium, které Pavel Galaťanům hlásal, nebylo lidským

* Studie byla připravena za finanční podpory projektu IGA_CMTF_2023_005 „Obtížné verše listu Galaťanům“.

¹ Jan LAMBRECHT, „Galatians, Epistle to the,“ in *New Catholic Encyclopedia*, ed. Berard L. Marthaler – al., sv. 6 (Fri–Hoh), Detroit: Gale, 2003², s. 52–55, zde s. 55: „Last but not least, Galatians will remain the Magna Charta of Christian liberty.“ Viz rovněž Hans HÜBNER, *Das Gesetz bei Paulus: Ein Beitrag zum Werden der paulinischen Theologie*, FRLANT 119, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1978, s. 116: „Gal: Er ist die magna charta libertatis.“ Srov. též podtitul, kterým opatřil svůj komentář Leon MORRIS, *Galatians: Paul's Charter of Christian Freedom*, Downer Grove, Ill.: InterVarsity Press, 1996. Max ZERWICK, *Der Brief an die Galater*, WB.KK, Düsseldorf: Patmos, 1964, s. 12: „Der Galaterbrief ist das Grunddokument von der christlichen Freiheit.“ Joseph A. FITZMYER, „The Letter to the Galatians,“ in *The New Jerome Biblical Commentary*, ed. Raymond E. Brown – Joseph A. Fitzmyer – Roland E. Murphy, London: Geoffrey Chapman, 1991, s. 780–797, zde s. 784: „The Magna Charta of Gal: In Christ Jesus we have been freed.“

poselstvím, protože ho nepřijal ani se mu nenaučil od nějakého člověka, ale přijal ho skrze zjevení Ježíše Krista.

V Gal 1,13 tedy začíná autobiografická část listu. Nejedná se však o autobiografické vyprávění, ale jde o autobiografickou argumentaci. První slovo ἠκούσατε „slyšeli jste“ dává najevo, že životní příběh Pavla je Galaťanům známý a že vše nemusí podrobně líčit. Může se omezit jen na to, aby připomněl fakta, která jsou pro jeho vlastní dokazování nejúčinnější. Nejprve popisuje svůj „dřívější způsob života v židovství“, který se vyznačoval „nesmírnou horlivostí pro zvyklosti/tradice předků“, která ho vedla „k neúprosnému pronásledování Boží církve se snahou ji zničit“ (Gal 1,13–14).² Poté pokračuje:

¹⁵ Ὅτε δὲ εὐδόκησεν [ὁ θεός]³ ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ¹⁶ ἀποκαλύψαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί, ἵνα εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, εὐθὺς οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι¹⁷ οὐδὲ ἀνῆλθον εἰς Ἱεροσόλυμα πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἀποστόλους, ἀλλὰ ἀπῆλθον εἰς Ἀραβίαν καὶ πάλιν ὑπέστρεψα εἰς Δαμασκόν.⁴

¹⁵ Když se však zalíbilo Bohu, který mě vyvolil už v lůně mé matky a povolal svou milostí,¹⁶ že mi zjeví svého Syna, abych kázal radostnou zvěst o něm mezi pohany, neradil jsem se hned s lidmi (dosl. s tělem a krví);¹⁷ ani jsem nešel nahoru do Jeruzaléma k těm, kteří byli apoštoly přede mnou, ale odešel jsem do Arábie a (pak) jsem se znovu vrátil do Damašku.⁵

Verše 15–17 vytváří jedno velké složité souvětí, v němž je zastoupen jak syntaktický vztah souřadnosti, tak syntaktický vztah podřadnosti. Jeho začátek obsahuje soubor vedlejších vět s poměrně spleťtým uspořádáním, který popisuje Pavlovo obrácení s povoláním ke službě apoštola a kde je kladen důraz na Boží iniciativu v celé záležitosti (Gal 1,15–16a). Seskupení hlavních vět, které se týká prvních Pavlových kontaktů s ostatními lidmi po této události, se skládá ze dvou záporných vět („Neradil jsem se hned s lidmi /dosl. s tělem a krví/“¹⁷ [Gal 1,16b]

² Dobrý komentář k tomu nabízí sám Pavel v Flp 3,5–6.

³ Podmět „Bůh“ (ὁ θεός) je vyjádřen jen v některých rukopisech. Srov. Barbara ALAND – al., ed., *The Greek New Testament*, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2016³, s. 616.

⁴ Řecký text převzat z Barbara ALAND – al., ed., *Novum Testamentum Graece*, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2012²⁸, s. 579.

⁵ Vlastní překlad.

⁶ Eduard SCHWEIZER, „σάρξ κτλ.“ *ThWNT* 7 (1964), s. 118–151, zde s. 128: „Mit σὰρξ καὶ αἷμα ist Gl 1, 16 ... der Mensch als solcher gemeint, der theologische Einsicht, religiöse

a „ani jsem nešel nahoru do Jeruzaléma k těm, kteří byli apoštoly přede mnou“ [Gal 1,17a]) a dvou kladných vět („odešel jsem do Arábie“ [Gal 1,17b] a „/pak/ jsem se znovu vrátil do Damašku“ [Gal 1,17c]). Po svém obrácení/povolání Pavel necítil potřebu okamžitě se radit o významu své zkušenosti s jinými lidmi, a tím méně nutnost hledat legitimitu u jeruzalémských apoštolů,⁷ avšak místo toho „odešel do Arábie“ (Gal 1,17b).⁸ Tento stručný autobiografický údaj, který není snadné objasnit, je nepochybně jednou z nejzajímavějších poznámek v Pavlových listech.⁹ Jedná se o jeden z veršů, nad kterým si badatelé Pavlových listů lámou hlavu.¹⁰ V souvislosti s jeho interpretací vyvstává řada otázek: Kde byla vlastně v té době „Arábie“? Kde je možné z geografického hlediska umístit Pavlův pobyt? Proč se Pavel vydal právě do Arábie? Jaký byl účel jeho cesty? Jak dlouho tam pobýval? Jedná se o zcela přirozené otázky, které člověka napadnou při četbě Gal 1,17. Někteří autoři tyto otázky ponechávají otevřené.¹¹ Existují však rovněž badatelé, kteří se pokouší

Erfahrung oder kirchliche Tradition weitergeben kann. Auch hier ist Gott selbst als der Offenbarer der Gegenbegriff. Die Nuance des Sündhaften fehlt völlig.“

⁷ Heinrich SCHLIER, *Der Brief an die Galater*, KEK 7, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1962³, s. 58: „In diesem Nichthinaufgehen nach Jerusalem lag nicht die Aberkennung der apostolischen Würde der anderen, auch nicht die Leugnung ihrer apostolischen und kirchlichen Autorität in bezug auf das Evangelium, sondern nur das Bewußtsein seiner eigenen apostolischen und kirchlichen Ebenbürtigkeit.“

⁸ Příslovce εὐθέως „hned, ihned“ nemodifikuje pouze Gal 1,16b, avšak vztahuje se rovněž k Gal 1,17a–b. Srov. např. Joachim ROHDE, *Der Brief des Paulus an die Galater*, ThHK 9, Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1989, s. 60; A. Andrew DAS, *Galatians*, CC, Saint Louis: Concordia Publishing House, 2014, s. 135.

⁹ Takto Jerome MURPHY-O'CONNOR, „Paul in Arabia,“ *CBQ* 55,4 (1993), s. 732–737.

¹⁰ Ben WITHERINGTON III, „Paul of Arabia? The Apostle's Early Adventures,“ *BAR* 47,4 (2021), s. 60–61, zde s. 60.

¹¹ Srov. např. SCHLIER, *Der Brief an die Galater*, s. 58; Richard N. LONGENECKER, *Galatians*, WBC 41, Nashville, Tenn.: Thomas Nelson, 1990, s. 34; James D. G. DUNN, *a commentary on the Epistle to the Galatians*, BNTC, London: A & C Black, 1993, s. 70; Richard B. HAYS, „The Letter to the Galatians: Introduction, Commentary, and Reflections,“ in *The New Interpreter's Bible*, Vol. 11, ed. Leander E. Keck – al., Nashville: Abingdon, 2000, s. 181–348, zde s. 216; Francesco BIANCHINI, *Lettera ai Galati*, Nuovo Testamento – commento esegetico e spirituale, Roma: Città Nuova, 2009, s. 30; Antonio PITTA, *Lettera ai Galati: Introduzione, versione e commento*, SOC 9, Bologna: EDB, 2009², s. 98; Albert VANHOYE, *Lettera ai Galati: Nuova versione, introduzione e commento*, I libri biblici. Nuovo Testamento 8, Milano: Paoline, 2015⁵, s. 48.

hledat odpovědi na tyto otázky,¹² i když sám Pavel nám bližší informace neposkytuje.¹³

Tato studie je rozdělena na dvě části. První část se pokusí jednak geograficky lokalizovat území „Arábie“, jak ho vymezují dochovaná díla antických zeměpisců a učenců, a jednak poskytnout odpověď na otázku, co si pod pojmem „Arábie“ představoval Žid, který žil v Judsku v prvním století po Kristu. V druhé části budou představeny názory, které byly badateli navrženy ohledně záměru, se kterým se Pavel na cestu do Arábie vydal, a bude poukázáno na způsob chápání účelu této cesty, který se jeví jako nejvyváženější.

1. ARÁBIE: VYMEZENÍ ÚZEMÍ A JEHO ETNIKUM

Svět klasického starověku nám zanechal pouze tři učená díla, v nichž se dochovaly ucelené zprávy o starověké Arábii a jejích národech: 1) Sedmnácti svazková publikace *Geógrafika* (Zeměpis), kterou sepsal a revidoval v letech 25 př. Kr. – 23 po Kr. starořecký filozof, historik a geograf Strabón (64 nebo 63 př. Kr. – asi 24 po Kr.), je nejrozsáhlejším dochovaným zeměpisným dílem antiky, jehož úplný text máme k dispozici.¹⁴ 2) Encyklopedie přírodních věd *Naturalis historia* (Přírodověda), jejímž autorem je římský učenec Plinius Starší (23 nebo 24–79 po Kr.) a která

¹² Existuje několik studií z nedávné doby, které se zabývají Pavlovým pobytem v Arábii. Srov. MURPHY-O'CONNOR, „Paul in Arabia,“ s. 732–737; Nicholas Thomas WRIGHT, „Paul, Arabia, and Elijah (Galatians 1:17),“ *JBL* 115,4 (1996), s. 683–692; Ernst Axel KNAUF, „Die Arabienreise des Apostels Paulus,“ in *Paulus zwischen Damaskus und Antiochien: Die unbekannten Jahre des Apostels*, ed. Martin Hengel – Anna Maria Schwemer, WUNT 108, Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1998, s. 465–471; Martin HENGEL, „Paulus in Arabien,“ in *Antike Randgesellschaften und Randgruppen im östlichen Mittelmeerraum: Ringvorlesung an der Westfälischen Wilhelms-Universität Münster*, ed. Hans-Peter Müller – Folker Siegert, *MJSt* 5, Münster: Lit, 2000, s. 137–157 [anglická verze této studie: Martin HENGEL, „Paul in Arabia,“ *BBR* 12,1 (2002), s. 47–66]; Carsten BURFEIND, „Paulus in Arabien,“ *ZNW* 95,1–2 (2004), s. 129–130.

¹³ Pavlův pobyt v Arábii byl v nedávné době zpracován ve formě historického románu dvěma novozákonními badateli, viz Ben WITHERINGTON III – Jason A. MYERS, *Paul of Arabia: The Hidden Years of the Apostle to the Gentiles*, Eugene, OR: Cascade, 2020. V 34 kapitolách Ben Witherington III rozvíjí svou bujnou fantazii a rekonstruuje, co se mohlo stát během Pavlova pobytu v Arábii. Děj je doplněn oddíly Jasona Myerse, které poskytují bližší vzhled do každodenního života v Pavlově době.

¹⁴ Horace Leonard JONES – John Robert Sitlington STERRETT, ed., *The Geography of Strabo*, I–VIII, LCL; London: William Heinemann; New York: G. P. Putnam's Sons, 1917–1932.

byla dokončena roku 77 po Kr., zahrnuje celkem třicet sedm svazků.¹⁵ 3) Spis *Geógrafiké hyfégésis* (Návod k zeměpisu) z období kolem roku 150 po Kr., jehož autorem byl antický matematik, astronom, astrolog a geograf Klaudios Ptolemaios (asi 85 – asi 168 po Kr.), je jedinou dochovanou knihou o kartografii z antiky.¹⁶ Jedná se však o tři rozdílné pohledy na starobyrou Arábii. Krom toho je zapotřebí poznamenat, že všechna tři díla pocházejí od lidí, kteří (pokud víme) nikdy nevzkročili do žádné části Arábie.¹⁷ Co nám tito tři autoři sdělují o Arábii? Strabón poskytuje odpověď zeměpiscům: „Arábie Felix ... je ohraničena celým Arabským zálivem (= Rudé moře) a Perským zálivem.“ (*Geógrafika* 2.5.32). Na jiném místě pak používá označení „Arábie Nabatejců“ (*Geógrafika* 17.1.21) a o městě Petra se zmiňuje jako o metropoli Nabatejců (*Geógrafika* 16.4.21). Plinius Starší lokalizuje Arábii povšechným způsobem jako oblast na východ od Mrtvého moře (*Naturalis historia* 5,16). Klaudios Ptolemaios rozděluje Arábii do tří částí: 1) Oblast „Arabia Petraea“, která zahrnuje města Bosra, Gerasa, Characmoba, Medaba, Petra a Rabathmoba, na západě sousedí s Egyptem a na severu s Palestinou a Sýrií (*Geógrafiké hyfégésis* 5,16). 2) Oblast „Arabia Deserta“ je na severu ohraničena řekou Eufrat v Mezopotámii, na západě sousedí se Sýrií a Arabií Petraea, na jihu hraničí s Arabií Felix a na východě sousedí s Babylonií a Perským zálivem (*Geógrafiké hyfégésis* 5,18). 3) Oblast „Arabia Felix“ na severu hraničí s Arabií Petraea a Arabií Deserta, na severovýchodě sousedí s Perským zálivem, na západě je ohraničena Arabským zálivem a na jihu sousedí s Rudým mořem (*Geógrafiké hyfégésis* 6,7).¹⁸ Lze tedy říct, že pro helénistické a raně římské geography pojem „Arábie“ sloužil k označení celého Arabského poloostrova, jehož severní hranice se táhla od Akabského

¹⁵ Gaius PLINIUS SECUNDUS, *Natural History*, with an English translation by Harris Rackham – al., I–X, LCL, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1969–1986.

¹⁶ Edward Luther STEVENSON, ed., *Claudius Ptolemy: The Geography*, with introduction by Joseph Fischer, New York: Dover Publications, 1932.

¹⁷ Pokud jde o srovnání těchto třech děl v souvislosti s antickou Arabií, viz Henry Innes MACADAM, „Strabo, Pliny the Elder, and Ptolemy of Alexandria: Three Views of Ancient Arabia and Its Peoples,” in *L'Arabie préislamique et son environnement historique et culturel*, ed. Toufic Fahd, Travaux du Centre de recherche sur le Proche Orient et la Grèce antiques 10, Leiden: Brill, 1989, s. 291–320.

¹⁸ Josephus Flavius ve svém díle dvakrát zmiňuje území Εὐδαίμων Ἀραβία (*Ant.* 1,239; *Bell.* 2,385), což odpovídá latinskému vyjádření „Arabia Felix“.

zálivu kolem východní hranice Palestiny a jihovýchodní hranice Sýrie k Perskému zálivu.¹⁹

S jakým územím měl spojen pojem „Arábie“ příslušník židovského národa, který žil v Judsku v prvním století po Kristu? S největší pravděpodobností se „Arábie“ vztahuje k území Nabatejského království, jelikož to odpovídá použití názvu Arábie u Josepha Flavie. Podle něj Nabatena, kterou obývá arabský lid, zahrnuje oblast od Eufratu až k Rudému moři (*Ant.* 1,221). Dále uvádí, že z věže Pséfinos, která tvořila součást hradeb Jeruzaléma a která byla vysoká sedmdesát loket, bylo možno při východu slunce spatřit Arábii (*Bell.* 5,159–160). Zmiňuje se také o tom, že pevnost Machairús se nachází v blízkosti Arábie, tj. rozkládá se jižně a východně od ní (*Bell.* 7,172). O Arábii rovněž sděluje, že je to země, která sousedí s Judskem (*Ant.* 14,15). Lokality Petra (*Bell.* 1,269; 4,454; *Ant.* 14,362) a Zoar²⁰ (*Bell.* 4,482) jmenuje jako města v Arábii. O městě Petra píše jako o sídelním městě Arábie (*Bell.* 1,125). Zde přebýval Arab Aretas (*Bell.* 2,68), který byl králem na území „Arabia Petraea“ (*Ant.* 17,287; 18,109). Jedná se o nabatejského krále Arety IV., který vládl v letech 9 př. Kr. – 40 po Kr.²¹

Jelikož pro Žida prvního století znamenala „Arábie“ právě toto teritorium, vydal se Pavel na území Nabatejského království,²² které v té

¹⁹ Souhrnné informace o Arábii v antickém období poskytují např. David F. GRAF, „Arabia Felix,“ in *The Encyclopedia of Ancient History*, II, ed. Roger S. Bagnall – al., Malden, MA: Wiley-Blackwell, 2013, s. 598–599.

²⁰ Zoar se nacházel na jihovýchodním konci Mrtvého moře. Srov. Michael C. ASTOUR, „Zoar,“ *ABD* 6 (1992), s. 1107.

²¹ Takto Rainer RIESNER, *Die Frühzeit des Apostels Paulus: Studien zur Chronologie, Missionsstrategie und Theologie*, WUNT 71, Tübingen: J. C. B. Mohr, 1994, s. 67. Robert JEWETT, *Dating Paul's Life*, London: SCM, 1979, s. 30, se domnívá, že Aretas vládl do roku 39 po Kr. Joachim GNILKA, *Paulus von Tarsus: Apostel und Zeuge*, HThK.S 6, Freiburg – Basel – Wien: Herder, 1996, s. 49, pozn. 4, uvádí, že Aretas IV. používal na mincích a nápisích přízvisko „milující svůj lid“, což měl být výraz protestu proti římskému servilismu jiných králů, kteří jako přízvisko používali Filoromaioi nebo Filokaisar.

²² Takto většina současných badatelů, např. Stanislas LYONNET, *Les Épîtres de Saint Paul aux Galates, aux Romains*, La Sainte Bible, Paris: Cerf, 1953, s. 22; Franz MUSSNER, *Der Galaterbrief*, HTKNT 9, Freiburg – Basel – Wien: Herder, 1988⁵, s. 91–92; Frank J. MATERA, *Galatians*, Sacra Pagina Series 9, Collegeville, Minn.: Liturgical Press, 1992, s. 61; J. LOUIS MARTYN, *Galatians: a New Translation with Introduction and Commentary*, AncB 33A, New York: Doubleday, 1997, s. 170; François VOUGA, *An die Galater*, HNT 10, Tübingen: Mohr Siebeck, 1998, s. 35; Alfio Marcello BUSCEMI, *Lettera ai Galati: Commentario esegetico*, Jerusalem: Franciscan Printing Press, 2004, s. 118; Jean-Pierre LÉMONON, *L'épître aux Galates*, CbNT 9, Paris: Cerf, 2008, s. 75; Wilfried ECKEY, *Der Galaterbrief: Ein Kommentar*, Neukirchen-Vluyn: Neukirchener, 2010, s. 79; Martinus C. DE BOER, *Ga-*

době sahalo od Hauranu přes Moáb a Edóm až k oběma stranám Akabského zálivu.²³ Etnické označení „Nabatejci“ označuje Araby, kteří založili království s hlavním městem v Petře kolem roku 312 př. Kr. Jejich původ zůstává nejasný a sporný, ale pravděpodobně se do Petry přistěhovali z východní Arábie, z oblasti Perského zálivu. Třebaže jsou Nabatejci často popisováni jako kočovníci, kteří si nestaví domy a nepěstují obilí, díky obchodu s kadidlem, myrhou a nejcennějšími druhy koření, předčí ostatní v bohatství a jsou rovněž technologicky zdatní v hydrologii, jak uvádí starověký řecký historik Diodóros Sicilský (asi 90 – asi 27 př. Kr.) ve svém díle „Historická knihovna“ (*Bibliothèque historique* 19,94,2–9).²⁴ Naprostá většina nabatejských nápisů je psána aramejsky, ačkoli se obecně předpokládá, že jejich rodným jazykem byl arabský dialekt podobný klasické arabštině, což je patrné ze skutečnosti, že jejich osobní jména jsou převážně arabská.²⁵ Jelikož Nabatejské království bezprostředně sousedilo s územím Židů, docházelo od období makabejského povstání až do židovské války k opakovaným konfliktům. Např. Aretas

latians: a Commentary, NTL, Louisville, Ky.: Westminster John Knox Press, 2011, s. 96. Leo BAECK, „The Faith of Paul,“ *JJS* 3 (1952), s. 93–110, zde s. 95 pozn. 1, se domnívá, že použitý výraz Αραβία v Gal 1,17 není zeměpisným vlastním jménem, ale že se jedná o obecné apelativum, které je chybou za Αραβία, což v LXX znamená „poušť“ (např. Dt 1,7; 2,8). S tímto názorem však nelze souhlasit.

²³ Pokud jde o geografickou rozlohu panství nabatejských králů v 1. stol. po Kr., viz mapu Robert WENNING, „Die Nabatäer – fremd und fromm: Religiöses Verhalten einer früh-arabischen Gesellschaft,“ in *Antike Randgesellschaften und Randgruppen im östlichen Mittelmeerraum: Ringvorlesung an der Westfälischen Wilhelms-Universität Münster*, ed. Hans-Peter Müller – Folker Siegert, *MJSt* 5, Münster: Lit, 2000, s. 116–136, zde s. 117. Hans BIETENHARD, „Die Dekapolis von Pompeius bis Traian: Ein Kapitel aus der neutestamentlichen Zeitgeschichte,“ *ZDPV* 79 (1963), s. 24–58, zde s. 55, se domnívá, že když se Pavel zmiňuje o svém pobytu v Arábii, že se nacházel na území Dekapolis a že se možná jednalo o město Pella. Tuto hypotézu vylučují jak texty Plinia a Strabóna, tak 2Kor 11,32–33.

²⁴ DIODORUS SICULUS, *Library of History*, X, with an English translation by Russel M. Geer, LCL, London – Cambridge, Mass.: William Heinemann – Harvard University Press, 1954, s. 86–90.

²⁵ Nejpodrobnějším antickým pojednáním o životním stylu Nabatejců je text Strabóna v jeho spisu *Geografika*, (16.4.26). Další informace poskytují odborné statě, viz např. Jean STARCKY, „Pétra et la Nabatène,“ in *Dictionnaire de la Bible, Supplément* 7, ed. Luise Pirot – al., Paris: Letouzey & Ané, 1966, s. 886–1017; Avraham NEGEV, „The Nabataeans and the Provincia Arabia,“ in *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt. Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der Neueren Forschung*, ed. H. Temporini – W. Hasse, II,8, Berlin – New York: Walter de Gruyter, 1978, s. 549–635; David F. GRAF, „Nabateans,“ *ABD* 4 (1992), s. 970–973.

poskytl pomocné jednotky římskému místodržiteli Varusovi, který musel po smrti Heroda Velikého podniknout tažení proti Židům (Josephus, *Bell.* 2,68). Na druhou stranu existovaly dokonce i úzké pozitivní vztahy politického, hospodářského a osobního charakteru. Antipater se oženil s nabatejskou šlechtičnou Kypros (matka Heroda Velikého), což mu pomohlo získat sympatie Nabatejců (Josephus, *Bell.* 1,181; *Ant.* 14,121). Herodes Antipas, syn Heroda Velikého, se oženil s dcerou nabatejského krále Arety IV. Když ji však opustil a žil s Herodiadou (Josephus, *Ant.* 18,136), dostal se do války s Nabatejci, ve které byl Aretovým vojskem poražen (Josephus, *Ant.* 18,109–115).²⁶

Lze předpokládat, že mezi obyvateli měst nabatejského království byli rovněž Židé, i když z doby apoštola Pavla o tom máme pouze skrovné informace.²⁷ Konec Nabatejského království je spjat s rokem 106 po Kr., kdy si Palma, guvernér Sýrie, podrobil část Arábie kolem Petry a podřídil ji Římanům, jak to dokládá starověký římský historik Dio Cassius (asi 150–235) ve svém díle *Historia Romana* (68,14,5).²⁸ Na rozdíl od většiny klientských království, která byla anektována Římem, nemáme k dispozici žádné důkazy o tom, že by potomci nabatejské královské rodiny sloužili v římské císařské správě nebo získali senátorský status. Hlavním městem Trajánem nově zřízené římské provincie „Arabia“ se stala Bosra, zatímco Petra získala titul metropole a sloužila jako správní centrum jižní oblasti.²⁹

V listě Galaťanům Pavel sděluje, že se odebral do Arábie (Gal 1,17) bezprostředně po dramatické události, kterou zakusil na cestě do Damasku (Gal 1,15–16) a která bývá obvykle datována do roku 33/34 po Kr.³⁰ Pavlův pobyt v Arábii (tj. na území nabatejského království) se tedy

²⁶ Christiane SAULNIER, „Hérode Antipas et Jean le Baptiste: Quelques remarques sur les confusions chronologiques de Flavius Josèphe,“ *RB* 91 (1984), s. 362–376, zde s. 375, datuje vítězství Aretova vojska nad armádou Antipase do období kolem roku 29 po Kr.

²⁷ Často se upozorňuje na antické autory, kteří uvádějí, že Židé jsou přítomni ve všech zemích a městech na obydlené zemi (srov. 3Sib 271; Filón, *Gai.* 281; Josephus, *Ant.* 14,114–115: cituje Strabóna). Text Sk 2,11 se zmiňuje o Židech, kteří žijí v Arábii.

²⁸ Earnest CARY, ed., *Dio's Roman History*, VIII, LCL; London: William Heinemann – New York: G. P. Putnam's Sons, 1925, s. 388.

²⁹ GRAF, „Nabateans,“ s. 972. Pokud jde o dějiny města Petra od roku 106 po Kr., viz Zbigniew T. FIEMA, „Roman Petra (A.D. 106–363): a Neglected Subject,“ *ZDPV* 119 (2003), s. 38–58.

³⁰ Srov. Jerome MURPHY-O'CONNOR, *Paul: a Critical Life*, Oxford: Oxford University Press, 1997, s. 8; Ladislav TICHÝ, Úvod do Nového zákona, Svitavy: Trinitas, 2003, s. 166; Udo SCHNELLE, *Paulus: Leben und Denken*, Berlin – Boston: Walter de Gruyter, 2014², s. 38.

uskutečnil v době vlády krále Arey IV., o kterém se Pavel později zmiňuje v 2Kor 11,32.³¹

2. ÚČEL CESTY DO ARÁBIE

S jakým záměrem Pavel putoval do Arábie? Co tam Pavel dělal? Po staletí odpovědi na tyto otázky nebyly mezi badateli jednotné. Někteří se domnívají, že hledal klidné místo, kde mohl o samotě přemýšlet, studovat, přehodnotit svůj život a učení z perspektivy setkání s Kristovým zjevením a připravit se na misijní činnost.³² Americký novozákoník Ernest De Witt Burton (1856–1925) se ve svém komentáři k listu Galaťanům domnívá, že skutečnost, proč Pavel v Arábii hledal rozjímání a společenství s Bohem, je dostatečným způsobem naznačena na jedné straně formulací „neradil jsem se hned s lidmi (dosl. s tělem a krví)“ a na druhé straně zmínkou o relativně pusté zemi, do které šel.³³ Názor, podle kterého Pavel putoval do Arábie kvůli tomu, aby tam hledal samotu k rozjímání, nicméně nepřesvědčuje. Kdyby chtěl rozjímat v samotě, stačilo

Ingo BROER – Hans-Ulrich WEIDMEMANN, *Einleitung in das Neue Testament*, Würzburg: Echter, 2010³, s. 292, datují událost u Damašku do roku 31–32. Joseph A. FITZMYER, „Paul,“ in *The New Jerome Biblical Commentary*, ed. Roland Edmund Murphy – Joseph A. Fitzmyer – Raymond Edward Brown, London: Geoffrey Chapman, 1991, s. 1329–1337, zde s. 1333, klade událost u Damašku asi do roku 36 po Kr.

³¹ Jedná se o jedinou zmínku o soudobém vládcí v Pavlových listech.

³² Takto již Jeroným (asi 347–420) ve svém komentáři k listu Galaťanům (PL 26,329). Srov. též R. W. BALLEINE, „St. Paul in Arabia,“ *Interpreter* 10 (1913), s. 81–89; Eduard MEYER, *Ursprung und Anfänge des Christentums*, III, Stuttgart – Berlin: Cotta, 1923, s. 345; George S. DUNCAN, *The Epistle of Paul to the Galatians*, MNTC, London: Hodder & Stoughton, 1934, s. 29–30; Herman N. RIDDERBOS, *The Epistle of Paul to the Churches of Galatia*, NLC, London: Marshall, Morgan & Scott, 1954², s. 65; William NEIL, *The Letter of Paul to the Galatians*, CNEB, Cambridge: Cambridge University Press, 1967, s. 28–29; Daniel C. ARICHEA, JR. – Eugene A. NIDA, *Translators Handbook on Paul's Letter to the Galatians*, Stuttgart – New York: United Bible Societies, 1976, s. 23; Donald GUTHRIE, *Galatians*, NCEB, Grand Rapids Mich.: Eerdmans, 1984 (= 1973), s. 71; ROHDE, *Der Brief des Paulus an die Galater*, s. 62–63; Marie-Françoise BASLEZ, *Saint Paul*, Paris: Fayard, 1991, s. 101; Gordon D. FEE, *Galatians*, Pentecostal Commentary Series, Blandford Forum: Deo Publishing, 2007, s. 51; Norbert BAUMERT, *Der Weg des Trauens: Übersetzung und Auslegung des Briefes an die Galater und des Briefes an die Philipper*, Paulus neu gelesen, Würzburg: Echter, 2009, s. 23; Ed Parish SANDERS, *Paul: The Apostle's Life, Letters, and Thought*, Minneapolis, Minn.: Fortress Press, 2015, s. 91.

³³ Ernest De Witt BURTON, *a Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Galatians*, ICC, New York: Charles Scribner's Sons, 1920, s. 55.

by odejít do pustiny v bezprostřední blízkosti Damašku, která sahala k horskému pásmu Antilibanon na západě a rozprostírala se daleko do pouště na východě. Krom toho Pavel nepíše, že se odebral εις την ἔρημον „na poušť“, jak evangelisté sdělují v souvislosti s Ježíšovým pokušením na poušti (Mk 1,12; Mt 4,1), avšak jasně rozlišuje mezi Damaškem a Arábií.

Joseph Barber Lightfoot (1828–1889), jenž je považován za jednoho z největších znalců Nového zákona a patristiky v anglikánské tradici, ve svém komentáři k listu Galatanům (poprvé vydán v roce 1865) předložil názor, že Pavel k přemítání a rozvažování zvolil sinajský poloostrov, který byl dějištěm vydání Zákona. Na hoře Sinaj, kterou Pavel lokalizuje do Arábie (Gal 4,25), Mojžíš obdržel desky Zákona, Eliáš naslouchal Božímu hlasu a v plnosti času Pavel, největší kazatel toho, o němž mluvil Zákon i Proroci, byl posílen, posvěcen a poučen pro své velké dílo apoštola pohanů.³⁴ Podobně anglický novozákonní badatel Nicholas Thomas Wright ve své odborné studii publikované v roce 1996³⁵ rovněž s odkazem na vyjádření Gal 4,25 („hora Sinaj v Arábii“) spojuje Pavlův pobyt v Arábii (Gal 1,17) s místem, kde se nachází hora Sinaj. Účel této cesty však objasňuje odlišným způsobem. Domnívá se, že Pavel se o této cestě zmiňuje proto, že se chce vžít do podoby Eliáše, který udělal totéž. Ve své hypotéze vychází z motivu „horlivosti pro Zákon“. Pavel, který o sobě prohlašuje, že před svým obrácením v horlivosti pro židovství ve svém národě předstihoval mnoho svých vrstevníků (srov. Gal 1,14), za vzory své horlivosti považoval dvě postavy biblické tradice: Pinchase a Eliáše. Horlivost pro židovství je oba vedla k fyzickému násilí proti těm, které považovali za dědice a nástupce Židů a kteří se zpronevěřili Božímu zákonu moabskou modloslužbou (Nm 25) a baalismem (1Král 18). Pavel, který s velkým násilím pronásledoval církev a snažil se ji zničit (Gal 1,13), byl na cestě do Damašku zastaven zjevením. Po vzoru Eliáše se vydal do pouště na horu Choréb (= Sinaj; viz 1Král 19,1–18), aby tam hledal Boha a vyrovnal se se svým novým prorockým posláním. K podpoření této zajímavé domněnky odkazuje na tři skutečnosti: 1) V Řím 11,1–6 spojuje Pavel svou vlastní službu s Eliášovou. 2) Pavel ukončil svůj tajemný pobyt v Arábii návratem do Damašku, stejně jako to udělal Eliáš. Krom toho oba pak plní uložené poslání. Eliáš má za úkol pomazat Chazaela za krále nad Aramem, Jehúa za krále nad Izraelem a Elíšu za

³⁴ Srov. Joseph Barber LIGHTFOOT, *Saint Paul's Epistle to the Galatians: a Revised Text with Introduction, Notes, and Dissertations*, London: Macmillan and Co., 1896¹⁰, s. 87–90.

³⁵ WRIGHT, „Paul, Arabia, and Elijah,“ s. 683–692.

proroka místo sebe (1Král 19,16), zatímco posláním Pavla je zvěstovat Ježíše Krista (Gal 1,16.23). 3) V Gal 1,15 se Pavel při popisu svého vlastního apoštolského povolání zjevně opírá o starozákonné texty, které popisují povolání proroků (srov. Iz 49,1; Jer 1,5). Výklad Pavlova pobytu v Arábii, který uvádí Wright, je však pouze čirou hypotézou, jelikož nic z toho, co předkládá, nesouvisí s bezprostřední Pavlovou argumentací.³⁶

Nakonec lze zmínit domněnku, kterou předložil profesor Nového zákona Seyoon Kim z Jižní Koreje. Podle něj Pavel mohl mít pro cestu do Arábie „biblický“ důvod. Domnívá se, že Pavel mohl číst zeměpisné odkazy v Iz 42,11 (které následují bezprostředně po pasáži o pověření služebníka, na kterou Pavel možná naráží ve verši 15) „Kédar“ (קֶדָר, *qēdār*) a „Sela“ (שֵׁלָא, *sela*) jako odkazy na „Arábii“, tj. na Nabatejské království. V souvislosti s touto hypotézou uvádí, že výraz שֵׁלָא, který zahrnuje význam „skála“ nebo „útes“, byl starý název Petry, a že hebrejské slovo שֵׁלָא v Iz 42,11 je v Septuagintě přeloženo výrazem Πέτρα „Skála“. Nakonec pak zmiňuje, že Targum oba hebrejské výrazy používá ve významu „abrabská poušť“. ³⁷ Jedná se o zajímavý názor, který však zůstává rovněž pouhou domněnkou.

Nejpřirozenějším výkladem Gal 1,16–17 je, že Pavel odešel do Arábie v reakci na účel, pro který mu bylo zjevení poskytnuto, totiž aby mohl hlásat Krista.³⁸ Toto okamžité zaměření na misijní činnost odpovídá vý-

³⁶ Simon Légasse, *L'Épître de Paul aux Galates*, LeDiv – Commentaires 9, Paris, Cerf, 2000, s. 101: „Quant à établir un rapport entre notre passage et l'autre mention de l'Arabie dans la même épître (4,25), c'est là peine perdue.“

³⁷ Seyoon KIM, *Paul and the New Perspective: Second Thoughts on the Origin of Paul's Gospel*, Grand Rapids Mich.: Eerdmans, 2002, s. 103–104.

³⁸ Takto již Jan Zlatoústý (349/350–407) ve svém komentáři k listu Galatanům (PG 61,630) a Theodoret z Kyrrhu (393–457) ve svém výkladu listu Galatanům (PG 82,468). Srov. též Luther (Theobald BEER – Alma von STOCKHAUSEN, ed., *Erklärungen Martin Luthers zum Brief des hl. Paulus an die Galater*, Übersetzt und bearbeitet am Institut für Lutherforschung der Gustav-Siewerth-Akademie von Theobald Beer, Weilheim-Bierbrunn: Gustav-Siewerth-Akademie, 1998, s. 53); John BLIGH, *Galatians: a Discussion of St Paul's Epistle*, London: St Paul Publications, 1970, s. 135; Frederick Fyvie BRUCE, *New Testament History*, London: Oliphants, 1971, s. 230; Pierre BONNARD, *L'Épître de Saint Paul aux Galates*, CNT 9, Neuchâtel and Paris: Delachaux & Niestlé, 1972², s. 32; Dieter BETZ, *Galatians: a Commentary on Paul's Letter to the Churches in Galatia*, Hermeneia, Philadelphia: Fortress Press, 1979, s. 74; Hans BRANDENBURG, *Der Brief des Paulus an die Galater*, WSB, Wuppertal: Brockhaus, 1986⁹, s. 36; Ronald Y. K. FUNG, *The Epistle to the Galatians*, NICNT, Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 1988, s. 69; Hans Thomas R. SCHREINER, *Galatians*, ZECNT, Grand Rapids, Mich.: Zondervan, 2010, s. 102–103; Douglas J. Moo, *Galatians*, BECNT, Grand Rapids, Mich.: Baker Academic, 2013, s. 107 (váhavě); David

povědi v Sk 9,20–22, kde je velmi pravděpodobné, že Pavel neprodleně po svém obrácení začal misijně působit. Zatímco Pavel měl podle svého osobního svědectví od počátku na mysli i „pohany“ mimo vlast,³⁹ autor Sk se zmiňuje o hlásání v damašských synagogách před židy, třebaže sám ve vyprávění o trojím obrácení/povolání také stále zdůrazňuje misií k pohanům (Sk 9,15; 22,15.21; 26,17–18). Jedná se zde však pouze o zdánlivý protiklad. Výraz ἑθνη „pohané“ se vztahuje především na „bohobojné“ nebo sympatizanty se synagogou, které přitahovala monoteisticko-etická kázání židů. Když se tedy Pavel se svým kázáním obracel na pohany, oslovoval ve stejnou dobu rovněž i židy. Počáteční misijní činnost Pavla byla dokonce více zaměřena na židy, jak to sám dosvědčuje pomocí vyjádření Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ Ἑλληνι v Řím 1,16.⁴⁰ Toto zaměření odpovídá ličení Pavlovy misijní činnosti ve Skutcích apoštolů, kde je opětovně představen, jak zahajuje svou misijní činnost v židovské synagoze: Kypř (Sk 13,5), Pisidská Antiochie (Sk 13,14), Ikonium (14,1), Filipy (Sk 16,13: modlitebna), Soluň (Sk 17,1–2), Beroja (17,10), Athény (17,17), Korint (18,4–6), Efes (18,19; 19,8). Pavlova činnost se orientovala na provinční města (Soluň, Korint, Efes), popř. větší města (Filipy), kde se nacházely synagogy s okruhem sympatizantů z řad pohanů. Teprve když byl vyhnán ze synagogy, vytvořil samostatnou převážně pohanokřesťanskou komunitu, která byla tvořena z „bohobojných“ a jednotlivých židů a která se scházela v nějakém soukromém domě (Sk 18,6–8; srov. též 19,9).⁴¹ Kde Pavel mezi Nabatejci kázal, není možné přesně stanovit. Někteří badatelé se domnívají, že nepronikl hluboko na území Nabatejců a že se možná nedostal ani do Bosry.⁴² Nejpravděpodobnější scénář je, že šel do slavného města Petra kázat své evangelium.⁴³ Lze se

A. DE SILVA, *The Letter to the Galatians*, Grand Rapids, NICNT, Mich.: Eerdmans, 2018, s. 157–158; Martin MEISER, *Der Brief des Paulus an die Galater*, ThHK 9, Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2022, s. 76.

³⁹ SCHLIER, *Der Brief an die Galater*, s. 56: „die Formulierung ἐν τοῖς ἔθνεσιν meint das Gebiet ..., das Paulus zur Mission zugewiesen bekommt.“ Srov. Carsten BURFEIND, „Paulus in Arabien,“ s. 129–130.

⁴⁰ Když Pavel popisuje své postoje při misijní činnosti v 1Kor 9,20, zmiňuje židy na prvním místě. V Řím 11,13 se představuje Pavel jako „apoštol pohanů“, který chválí svou službu v naději, že vzbudí žárlivost svého lidu a některé z nich zachrání (Řím 11,14).

⁴¹ Vyprávění Skutků zdůrazňuje, že trojí houževnatý odpor, v Malé Asii, v Řecku a v Římě, přinutil Pavla, aby zaměřil svou misi k pohanům (Sk 13,46; 18,6; 28,28).

⁴² MURPHY-O'CONNOR, „Paul in Arabia,“ s. 737.

⁴³ Takto např. WITHERINGTON III, „Paul of Arabia?,“ s. 60. Anna P. MACVAY, „Where in Arabia Did Paul Go and Why,“ CO 36 (1959), s. 61–62, zde s. 62, se domnívá, že Pavel

domnívat, že Pavlova misijní činnost v Arábii byla zaměřena na její velká města (Petra, Hegra, Bosra), ve kterých mohly být přítomny též židovské komunity⁴⁴ snad i s určitým okruhem sympatizantů.⁴⁵ V těchto židovských komunitách byla hlavním dorozumívacím jazykem nepochybně aramejšтина. Pavel tento jazyk, který se naučil nejpozději během studia v Jeruzalémě, dobře ovládal.⁴⁶

Pavel po svém setkání s Kristem u Damašku odchází do Arábie jako „samostatný misionář“, což na první pohled působí překvapivě.⁴⁷ V antickém světě byla totiž rozšířena zvyklost, že lidé cestovali alespoň ve dvojicích, aby lépe zvládli možná nebezpečí, ale také aby necestovali sami a měli společnost. Cestování v počtu dvou je dosvědčeno nejen v židovství (Tob 5,4–22), ale setkáváme se s ním též u Ježíše a v prvotní církvi. Ježíš, který vysílá své učedníky k misijní činnosti „po dvou“ (Mk 6,7), spojuje toto vyslání s vydáváním svědectví (Mk 6,11).⁴⁸ Ve Skutcích apoštolů se objevuje několik dvojic učedníků, jejichž misijní činnost je charakterizována vydáváním svědectví (ve shodě s Ježíšovým misijním příkazem v Sk 1,8), např. Petr a Jan (Sk 3,1.3.4.11; 4,13.19; 8,14), Pavel a Barnabáš (Sk 13,2; 15,22.27.32), Juda a Silas (Sk 15,32), Barnabáš a Marek (Sk 15,39), Pavel a Silas (Sk 15,40), Timotej a Erastos (Sk 19,22). Autor Sk však rovněž upozorňuje na skutečnost, že Pavel se poprvé při své

pravděpodobně nějakou dobu pobýval v komunitě Essenů u Mrtvého moře, buď na cestě do Petry, nebo při návratu do Damašku. Jedná se však jen o čirý dohad.

⁴⁴ V 1. stol. po Kr. na dvou místech v Nabatejského království sídlily židovské komunity: v hlavním městě Petra a ve městě Hegra, které leželo v její jižní části království (dnes v provincii Medina). Obě místa se objevují v „Tannaitském hraničním adresáři“ pod názvy Reqem d-Gayyā a Reqem d-Hegrā. Pro 1. stol. po Kr. je písemně doložena pouze židovská obec Hegra. Srov. KNAUF, „Die Arabienreise,“ s. 469–470. Adolphe NEUBAUER, *La géographie du Talmud*, Paris: Michel Levy, 1868, s. 255, uvádí, že město Bosra je zmiňováno jako domov nebo sídlo rabínů.

⁴⁵ Názorný příklad způsobu života židovské rodiny na počátku 2. stol. po Kr. na bývalém nabatejském území římské provincie Arábie z doby před povstáním Bar Kochby najdeme v nabatejském archivu, který je pozoruhodný v neposlední řadě svou trojjazyčností – aramejštinou, řečtinou a nabatejštinou. NEGEV, „The Nabataeans,“ s. 581.

⁴⁶ HENGEL, „Paulus in Arabien,“ s. 154. WITHERINGTON III, „Paul of Arabia?“ s. 60, se naproti tomu domnívá, že Pavel při své misijní činnosti v Arábii používal řečtinu.

⁴⁷ MARTYN, *Galatians*, s. 170, uvádí, že Pavel se představuje jako „lone-wolf apostle“.

⁴⁸ Ve Starém zákoně se sice neobjevuje představa dvojitého svědectví ve spojení s cestováním, avšak v rabínské tradici se opětovně setkáváme s dvěma úředními delegáty (např. dvěma znalci Zákona), kteří jsou společně vysláni (viz např. b. *Sanh.* 26a, 43a). Srov. Joachim JEREMIAS, „Paarweise Sendung im Neuen Testament,“ in *Abba: Studien zur neutestamentlichen Theologie und Zeitgeschichte*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1966, s. 132–139, zde s. 132–133.

misijní činnosti objevil jako „samostatný misionář“ (srov. Sk 9,20–26).⁴⁹ Obraz Pavla jako samostatně působícího misionáře se shoduje s charakterem jeho povolání. On sám klade své povolání a poslání Pánem v Gal 1,15 do spojitosti s povoláním a posláním starozákonních proroků (srov. Iz 49,1; Jer 1,5), kteří působili jako jednotlivci. Je možné předpokládat, že Pavel jako jednatel chtěl zvěstovat poselství, které obdržel při setkání se vzkrášeným Kristem.

Proč si ale Pavel vybral právě „Arábii“ pro svou misijní činnost? Proč nepůsobil např. v oblasti Fénicie, kde se nachází města Týr a Sidon, nebo na území Dekapolis? Bylo snad prvotním důvodem putování do „nehos-tinné Arábie“ to, že se Pavel setkal s odporem jak u starých, tak i nových souvěrců?⁵⁰ Spíše je však třeba hledat odpověď někde jinde. Na území Dekapolis⁵¹ již působili jednotliví křesťanští misionáři, například z řad vyhnaných helénistů.⁵² Z verše Sk 11,19 se dovídáme, že při pronásledování, které vzniklo kvůli Štěpánovi, se křesťanství dostalo až do Fénicie. Texty Sk 21,3–6 a 27,3 popisují křesťanské komunity v Týru a Sidonu. Pavel v listu Římanům, který obsahuje nejjasnější a nejdůkladnější výklad evangelia, jenž hlásal, zdůrazňuje, že si dával záležet na tom, aby „nekázal evangelium tam, kde jméno Kristovo je již známo, Kristovo jméno, aby nestavěl na cizím základě“ (Řím 15,20). Putování Pavla do Arábie jako výraz jeho snahy o nezávislost se objevuje u Ambrosiastera⁵³ při interpretaci Gal 1,17: „Vydal se tedy z Damašku do Arábie, aby kázal tam, kde nikdo z apoštolů nebyl, aby sám zde zakládal křesťanské komunity (A Damasco ergo in Arabiam profectus est ad praedicandum, ubi nullus erat apostolorum, ut ipse hic fundaret ecclesias).“ (CSEL

⁴⁹ Ve Skutcích apoštolů je kromě Pavla jediným samostatně působícím misionářem Filip. Ve Sk 8,4–25 je popsáno jeho misijní působení v Samařsku a ve Sk 8,26–40 je pak líčeno jeho setkání s etiopským komořím, které končí zmínkou o tom, jak Duch Páně uchvátil Filipa, ten se objevil v Azotu a nakonec se usadil v Cesareji Přímořské (srov. Sk 8,40; 21,8).

⁵⁰ Takto GNILKA, *Paulus von Tarsus*, s. 50.

⁵¹ Ve všech městech Dekapolis žila židovská menšina. Srov. např. S. Thomas PARKER, „The Decapolis Reviewed,“ *JBL* 94,3 (1975), s. 437–441.

⁵² Tři zmínky o Dekapoli v NZ (Mt 4,25; Mk 5,20; 7,31) mohou snad být odrazem přítomnosti křesťanů v těchto oblastech v době sepsání evangelií. Joel MARCUS, *Mark 1–7: a New Translation with Introduction and Commentary*, AncB 27A, New Haven, Conn. – London: Yale University Press, 2000, s. 472.

⁵³ Ambrosiaster: jméno neznámého autora komentáře k listům apoštola Pavla z období kolem roku 375 po Kr.

81,3,15;⁵⁴ PL 17,344) Zdá se, že Arábie (území Nabatejců) byla v raném období církve křesťanskými misionáři opomenuta. Pavel se tedy mohl vydat do Arábie jednoduše z toho důvodu, že se tato oblast nacházela v blízkosti Damašku a že se jednalo o území, kde mohl jako první zvěstovat Krista. Mohla mít tato Pavlova misijní cesta do Arábie kromě těchto pragmatických pohnutek rovněž teologické důvody? Josephus Flavius se opětovně zmiňuje o Arábii jako o území Izmaelových potomků (*Ant.* 1,214; 2,32.213). Židé považovali Nabatejce za potomky Izmaela, syna Abraháмова, tedy za kmenové příbuzné (srov. Josephus, *Ant.* 1,220–221), a ztotožnili je s Izmaelovým prvorozeným synem jména „Nebajót“ (LXX: Ναβαϊωθ; MT: נַבְיֹת), jenž je zmíněn ve Starém zákoně celkem 5krát (Gn 25,13; 28,9; 36,3; 1Kron 1,29; Iz 60,7). Na základě této identifikace by se Nabatejci mohli jevit nejen jako nejbližší příbuzní Židů a jako synové praotců, ale rovněž geograficky nejbližší a nejdůležitější sousedé Izraele.⁵⁵ V souvislosti s tímto názorem je však zapotřebí uvést, že o historii Nabatejců před helénistickým obdobím není známo téměř nic a že jejich totožnost s „Nebajót“ zmiňovaným ve SZ je velmi nepravděpodobná.⁵⁶

V době Pavlova misijního působení v „Arábii“ panovaly napjaté vztahy mezi Židy a Nabatejci. Nejednalo se o příznivé období pro zvěstování poselství o Kristu. Tato misijní činnost, která se mohla v očích Nabatejců jevit jako nový druh židovství a která mohla připadat jako pokus o infiltraci, zřejmě nebyla úspěšná a setkala se se značným odporem. Nelze vyloučit, že Pavlovu zmínku o synagogálním trestu, který zakusil pětkrát (2Kor 11,24) a o kterém nás Skutky apoštolů neinformují, lze hlavně klást do spojitosti s počátečním Pavlovým misijním působením v Arábii a Sýrii.⁵⁷

O tom, že Pavel působil jako misionář v Nabatejské říši, svědčí i Pavlova zpráva z 2Kor 11,32–33. Pavel se nachází v situaci, kdy je pronásledován. Důvod neuvádí. Historické podrobnosti incidentu jsou nejasné,

⁵⁴ Heinrich Joseph VOGELS, ed., *Ambrosiastri qui dicitur Commentarius in Epistulas Paulinas*, CSEL 81,3, Vindobonae: Hoelder-Pichler-Tempsky, 1969, s. 15.

⁵⁵ Martin HENGEL – Anna Maria SCHWEMER, *Paulus zwischen Damaskus und Antiochien: Die unbekannten Jahre des Apostels*, WUNT 108, Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1998, s. 180–181.

⁵⁶ Pokud jde o historii nabatejských králů, viz Emil SCHÜRER, *The history of the Jewish people in the age of Jesus Christ*, I, rev. and ed. by Geza Vermes – Fergus Millar – Matthew Black, Edinburgh: T. & T. Clark, 1973, s. 574–586.

⁵⁷ HENGEL, „Paulus in Arabien,“ s. 148.

i když existují dva záznamy o této události. Podle Sk 9,23–25 jsou to židé, kteří se snaží dopadnout Pavla a zabít ho, zatímco podle 2Kor 11,32–33 místodržitel nabatejského krále Arety se ho pokouší zmocnit.⁵⁸ Zdá se, že zpráva ve Skutcích je nepřímou závislá na 2Kor 11,32–33.⁵⁹ Údaje, které máme k dispozici, nám však nepomáhají objasnit historické otázky, které se týkají především mocenských vztahů v Damašku, zejména role nabatejského krále Arety IV. a etnarchy.⁶⁰ Lze pouze tvrdit, že Pavel svou misijní činností na území Nabatejského království zjevně vyvolal nepřátelství místodržitele krále Arety v Damašku (2Kor 11,32–33)⁶¹ a že pravděpodobně tato stejná činnost, jak naznačuje autor Skutků apoštolů, vyvolala nepřátelství židů v Damašku (Sk 9,19–25).⁶² Zdá se, že na rozdíl od misijního působení v Arábii, které se zřejmě nesetkalo s úspěchem, Pavlova misijní činnost v Damašku nebyla zcela neúspěšná.⁶³ Přesto však Pavel, který musel toto město opustit tak neobyčejným způsobem

⁵⁸ Podrobné srovnání nabízí Mark HARDING, „On the Historicity of Acts: Comparing Acts 9.23–5 with 2 Corinthians 11.32–3,” *NTS* 39,4 (1993), s. 518–538, zde s. 530–535.

⁵⁹ Christoph BURCHARD, *Der dreizehnte Zeuge: Traditions- und kompositionsgeschichtliche Untersuchungen zu Lukas' Darstellung der Frühzeit des Paulus*, FRLANT 103, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1970, s. 158.

⁶⁰ Byly předloženy rozličné návrhy historické rekonstrukce: 1. Damašek byl pod římskou nadvládou. Etnarcha byl kmenový vůdce pod Aretovou svrchovaností v damašské oblasti. 2. V římském Damašku existovala silná nabatejská kolonie vedená etnarchou. 3. Aretas dostal Damašek darem od Caliguly. Etnarcha byl jeho správcem. 4. Aretas obsadil Damašek po své úspěšné válce proti Antipovi a svou moc vykonával prostřednictvím etnarchy. V dnešní době je nejčastěji zastáván druhý a třetí návrh. Je však třeba dodat, že žádná rekonstrukce není bez problémů, a především žádnou rekonstrukci nelze skutečně historicky prokázat. Viz dále Alexis BUNINE, „La date de la première visite de Paul à Jérusalem (1 re partie),” *RB* 113 (2006), s. 436–456, zde s. 441–450. Srov. též Douglas A. CAMPBELL, „An Anchor for Pauline Chronology: Paul's Flight from ,the Ethnarch of King Aretas' (2 Corinthians 11,32–33),” *JBL* 121,2 (2002), s. 279–302.

⁶¹ Srov. Günther BORNKAMM, *Paulus*, Stuttgart – Berlin – Köln – Mainz: Kohlhammer, 1977³, s. 49; Frederick Fyvie BRUCE, *The Epistle to the Galatians: a Commentary on the Greek Text* NIGTC, Grand Rapids, Mich. – Milton Keynes, U.K.: Eerdmans – Paternoster Press, 1982, s. 96; Jürgen BECKER, „Der Brief an die Galater,” in *Die Briefe an die Galater, Epheser und Kolosser*, Jürgen Becker – Ulrich Luz, NTD 8,1, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1998, s. 7–103, zde s. 30; Walter KLAIBER, *Der Galaterbrief*, BNT, Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 2013, s. 41; Peter VON DER OSTEN-SACKEN, *Der Brief an die Gemeinden in Galatien*, ThKNT 9, Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 2019, s. 86.

⁶² Damašek měl velkou židovskou populaci. Josephus sděluje, že při jedné příležitosti tam bylo zabito 10 000 židů (*Bell.* 2,561). Zmiňuje se pak také o 18 000 povražděných židech (*Bell.* 7,368).

⁶³ Podle Sk 9,25 mu při útěku přes zeď pomohli „jeho učedníci“, což je osobitá formulace, kterou autor Lukášova dvojdíla používá jen pro Ježíšovy učedníky.

(2Kor 11,33: „spuštění v koši otvorem v hradbách“), do něj už nikdy nevstoupil.

Lze si jen domýšlet, jak dlouho Pavel misijně působil na území Nabatejského království. Byl jeho pobyt krátký kvůli nepřátelské reakci, se kterou se tam při svém působení setkal?⁶⁴ Je možné krátkodobé působení v Arábii vysvětlovat tím, že ho Pavel na rozdíl od jiných časových údajů (Gal 1,18 a 2,1) neupřesňuje?⁶⁵ Anebo je třeba považovat Pavlovo misijní působení v Arábii za velmi krátkodobé z toho důvodu, že Skutky apoštolů se o něm nezmiňují a že ho snad zahrnují do poznámky o Pavlově apoštolské činnosti v Damašku?⁶⁶ Můžeme se domnívat, že kdyby se jednalo o velmi krátký a bezvýznamný pobyt, Pavel by se o něm nezmiňoval. Pavlův konflikt s místodržitelem krále Aréty v Damašku (2Kor 11,32) je lépe pochopitelný po delším období misijního působení na území Nabatejského království, když se odtud tento apoštol vrátil jako podezřelý. Krom toho misijní činnost vyžaduje čas. Nakonec pak Pavlův návrat do Damašku naznačuje, že v Arábii pobýval delší dobu a že se tam zdržel přinejmenším do té doby, než v Damašku utichly nepokoje, které souvisely s jeho krátkým působením po obrácení. V Arábii mohl Pavel možná misijně působit jeden nebo dva roky.⁶⁷

Neexistují žádné doklady o založených křesťanských komunitách na území Arábie, tj. Nabatejského království. Pavel se o tomto pobytu již nikdy nezmiňuje.⁶⁸ Nelze vyloučit, že rovněž Skutky apoštolů se o tomto Pavlově pobytu v Arábii nezmiňují kvůli tomu, že tato jeho činnost nebyla úspěšná. Někteří se domnívají, že odpor Nabatejců obrátil Pavla na západ⁶⁹ směrem k Římu. Je třeba zmínit rovněž pragmatická hlediska. V oblastech na sever od Středozemního moře byla větší populace

⁶⁴ Takto Ben WITHERINGTON III, *Grace in Galatia: a Commentary on Paul's Letter to the Galatians*, Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 1998, s. 118.

⁶⁵ MUSSNER, *Der Galaterbrief*, s. 93.

⁶⁶ Marie-Joseph LAGRANGE, *Saint Paul Épitre aux Galates*, EtB, Paris: Librairie Lecoffre J. Gabalda, 1950, s. 16.

⁶⁷ HENGEL, „Paulus in Arabien“, s. 155.

⁶⁸ C. W. BRIGGS, „The Apostle Paul in Arabia“, *BiWo* 41 (1913), s. 255–259, zde s. 259, připouští možnost, že Pavlův spolupracovník Silas by mohl být „Arab“. Tato hypotéza nepřesvědčuje, jelikož Silas společně s Judou Barsabášem jsou představeni jako „přední mužové“ jeruzalémské křesťanské komunity (Sk 15,22).

⁶⁹ Richard BAUCKHAM, „What If Paul Had Travelled East Rather Than West?“, *BiblInt* 8 (2000), s. 171–184, zde s. 177, se domnívá, že když Pavel unikl zatčení ze strany místodržitele krále Aréty, nabatejská kontrola obchodních cest jižně a východně od Damašku mu nedala jinou možnost než odcestovat do Jeruzaléma, kde přehodnotil geogra-

a nacházela se tam významnější města. Pavla do těchto končin přitahoval také jeho původ a vzdělání. Jeho misionářským ambicím odpovídala touha zvěstovat Krista v Římě (srov. Řím 1,13; 15,22) a jako *civis Romanus* k tomu mohl mít i osobní sklony.⁷⁰ Nakonec pak znalost řečtiny pravděpodobně učinila z Římské říše přirozenější místo pro jeho misijní činnost.⁷¹

ZÁVĚR

List Galaťanům, který je nejbohatší na historické zmínky o povolání a apoštolské činnosti Pavla (Gal 1,11–2,21), v souvislosti s jeho obrácením/povoláním sděluje, že Pavel po této události necítil potřebu okamžitě se radit o významu své zkušenosti s jinými lidmi, a tím méně potřebu hledat legitimitu u jeruzalémských apoštolů, avšak místo toho „odešel do Arábie“ (Gal 1,17b). Tento autobiografický údaj není snadné objasnit, jelikož nám Pavel bližší informace neposkytuje. Pro helénistické a raně římské geography pojem „Arábie“ sloužil k označení celého Arabského poloostrova, jehož severní hranice se táhla od Akabského zálivu kolem východní hranice Palestiny a jihovýchodní hranice Sýrie k Perskému zálivu, zatímco Žid, který žil v Judsku v prvním století po Kristu, si s největší pravděpodobností pod tímto pojmem představoval území Nabatejského království. Lze se tedy domnívat, že se Pavel bezprostředně po dramatické události, kterou zakusil na cestě do Damašku (Gal 1,15–16), odebral do končin Nabatejského království. I když odpověď na otázku ohledně účelu této Pavlovy cesty nebyla v dějinách interpretace mezi badateli jednotná, nejpřirozenějším výkladem Gal 1,16–17 je, že Pavel odešel do Arábie v reakci na účel, pro který mu bylo zjevení poskytnuto, totiž aby mohl hlásat Krista. Toto okamžité zaměření na misijní činnost koresponduje se svědectvím ve Sk 9,20–22, podle kterého je velmi pravděpodobné, že Pavel neprodleně po svém obrácení začal misijně působit. Ve shodě s pozdější Pavlovou misijní činností, která je orientována na velká města a která je obvykle zahájena v židovské synagoze, se

fický rozsah své misie. S tímto názorem však není možné souhlasit, jelikož si sotva lze představit, že by cestující byli kontrolováni kvůli identifikaci.

⁷⁰ GNILKA, *Paulus von Tarsus*, s. 129.

⁷¹ Craig S. KEENER, *Galatians: a Commentary*, Grand Rapids, Mich.: Baker Academic, 2019, s. 92.

Lze domnívat, že podobnou misijní strategií se Pavel řídil v Arábii a že se tedy soustředil na velká města (Petra, Hegra, Bosra), v nichž mohly být přítomny též židovské komunity, které možná zahrnovaly i nějaký okruh sympatizantů. Obraz Pavla, který je při svém působení v Arábii představen jako „samostatný misionář“, se jednak shoduje se svědectvím Skutků, kde je rovněž takto prezentován při své první misijní činnosti (srov. Sk 9,20–26), a jednak koresponduje s charakterem jeho povolání, které je kladeno do spojitosti s povoláním a posláním starozákonních proroků (srov. Iz 49,1; Jer 1,5), jenž působili jako jednotlivci. Hlavním důvodem Pavlova putování do Arábie byla zřejmě skutečnost, že toto území bylo v raném období církve křesťanskými misionáři opomenuto a že tedy mohl zvěstovat evangelium tam, kde Kristovo jméno ještě nebylo známo (srov. Řím 15,20). Pavlova misijní činnost v Arábii, která zaručeně musela zahrnovat delší období (jeden nebo dva roky), jak je patrné z pozdějšího konfliktu s místodržitelem krále Arey po jeho návratu do Damašku (1Kor 11,32), zřejmě nebyla úspěšná a setkala se se značným odporem, jelikož neexistují žádné doklady o založených křesťanských komunitách na tomto území. Pozdější zaměření Pavlovy misijní činnosti na území, která ležela severně od Středoziemního moře (Kilikie, Asie, Galacie, Makedonie, Achaja, Ilýrie), a na Řím, je dáno zejména pragmatickými hledisky. Do těchto končin s větší populací a s významnějšími městy Pavla přitahoval také jeho původ a vzdělání.

Paul in Arabia (Gal 1:17)

Keywords: Biblical Exegesis; New Testament; Galatians; Paul in Arabia; Nabatea; Christian Mission

Abstract: The Epistle to the Galatians, which is the richest in historical references to Paul's conversion and his apostolic activity (Gal 1:11–2:21), contains one of the most interesting remarks in Paul's letters, "I went to Arabia" (Gal 1:17b). This brief autobiographical statement is not easy to clarify. A careful consideration of all the factors leads to the conclusion that Paul travelled to the territory of the Nabatean kingdom to do missionary work there. In keeping with Paul's later missionary activity, which is oriented toward large cities, and which usually begins in a Jewish synagogue, it is plausible to assume that Paul followed a similar missionary strategy in Arabia and that he therefore focused on large cities (Petra, Hegra, Bosra) in which Jewish communities, perhaps with a certain circle of sympathizers, may also have been present. The main reason for Paul's journey to Arabia was in all probability the fact that this territory had been neglected by Christian missionaries in the early

church and that he could therefore preach the gospel where the name of Christ was not yet known. Paul's missionary activity in Arabia, which undoubtedly must have involved a longer period (one or two years), as is evident from the later conflict with the governor under King Aretas after his return to Damascus (2 Cor 11:32), was probably not successful and met with considerable opposition, since there is no evidence of Christian communities having been established in the territory.

doc. Dr. Petr Mareček, Th.D.
Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra biblických věd
Univerzitní 22
771 11 Olomouc
petr.marecek@upol.cz